ÇOK KÜLTÜRLÜ BİR COĞRAFYA İÇİN BİR YÖNETİM MODELİ ARAYIŞI OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ TECRÜBESİNE BİR BAKIŞ

Muammer Öztürk
(muammeroeztuerk@hotmail.com)

Avrupa Birliği'nin (AB) bütünleşme hareketinin zaman zaman inişli çıkışlı bir seyir izlese de, kesintisiz olarak devam ettirilmesinde dikkat çekici bir kararlılık görülmektedir. Bu kararlılık, Avrupa'nın karşı karşıya olduğu *sistemik* görev ve meselelerin üstesinden ancak 'bölgesel bütünleşme' ile gelinebileceğinin kavranmasının bir sonucudur. Avrupa Birliği örneğinde "bölgesel bütünleşme", *sistemik* görevlerin ifasının bir stratejisi olarak belirginlik kazanmaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgesel bütünleşme stratejisinin önemli bir unsuru da onun, çok kültürlü ve çok uluslu bir coğrafyaya uygun bir 'yönetim modeli' arayışının ürünü olmasıdır. Coğrafi olarak giderek genişleyen ve bu itibarla artan sayıda farklı kültür ve ulusu içine katacak olan Avrupa Birliği bu anlamda iki zorlu görevle Karşı karşıyadır. İlk önce, Avrupa Birliği kendi sınırları içindeki çok çeşitli kültürel ve ulusal birlikteliği yönetmesi için bir 'model' geliştirmek durumundadır. İkinci olarak, genişleyen sınırlar - ve küreselleşme - sebebiyle sınır ötesindeki *farklı* ulus ve kültürlerle ilişkileri yoğunlaşmakta olan Avrupa Birliği, Avrupa dışındaki ülkelerle istikrarlı ve moda ifadesiyle 'sürdürülebilir' bir ilişki tesisine yönelik bir 'model' oluşturmalıdır. Bu görevlerin ifası, Avrupa Birliği'nin bölgesel bir birliktelik modeli olarak inandırıcılık derecesini belirleyecektir.
Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bölgesel Bütünleşme Stratejisi, Çok Kültürlülük, Farklı Kültürlerle İlişki için Model.

I. Giriş

Avrupa Birliği adlı bütünleşme hareketi, Avrupa'nın yüz elli yıl süren iç savaş ya da diğer bir ifadeyle kanlı kardeş kavgaları tecrübesinin ardından

artık kendi kendini tüketen bu savaşlar Avrupa'sının geçmişte kalmasının bir zorunluluk olduğu idrakinin bir ürünüdür. Bu idrak seviyesi, "Bir daha asla savaş olmasın" [*Nie wieder Krieg*][2] sözleriyle dile getirilen görkemli sloganda özetlenmişti. Bu slogan, Avrupa Birliği'nin temelini atan 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın ruhunu oluşturmaktaydı. Avrupa tarihinde uzun bir döneme damgasını vuran çatışma ve savaşlar, çok farklı kültür ve milletlerin mevcut olduğu bu coğrafyada geçmişte vuku bulan çıkar çatışmalarının ve güç mücadelesinin bir sonucuydu. Avrupa coğrafyası, farklı kültür ve milletlerin bulunduğu bir coğrafya olduğuna göre bu coğrafya için bu çeşitliliği 'barış' içinde bir arada tutmanın bir yolu bulunmalıydı. İşte Avrupa Birliği adı ile ünlenen bölgesel bütünleşme hareketi, bu coğrafyadaki farklı kültür ve milletleri bir arada yaşatma adına geliştirilen bir proje idi.

II. "Avrupa Evi"nin Çok Kültürlü Olarak Yeniden Tesisi

Farklı kültür ve ulusların yer aldığı bir coğrafyadaki çok kültürlü bir yapının yönetimi için formüle edilmiş olan Avrupa Birliği hareketi, tarihteki tecrübelerden ders alarak bütünleşme projesinin temeline bütün farklı kültürlerin *değer göreceği, dikkate alınacağı* ve *korunacağı* bir anlayışı yerleştirmiştir. Bölgesel bütünleşme saiki ile yola çıkmış bir projenin bütün kültürel farklılıkları dikkate alması ilk bakışta çelişkili ve imkânsız görünmektedir. Ancak yukarda da vurgulandığı üzere Avrupa tarihi aslında bu farklı kültürler ve milletler arasındaki güç mücadelelerinin yol açtığı kavgaların toplamıydı. O halde bu tarihi tecrübe, aynı yanlışı tekrar etmemeye vesile olmalıydı. Bu doğrultuda olarak Avrupa'nın bütünleşme hareketi, Avrupa'daki bütün farklı milletleri ve onların çeşit çeşit kültür, dil ve folklorlerinin Avrupa bütünleşmesi için bir engel değil, tam tersine bir zenginlik olduğu vurgusuyla işe girişti. Bu vurgunun da *unitas multiplex*, yani "çokluk içinde birlik" şeklinde tarihi temelleri olan teknik bir ifadesi vardı.[3]

---

[2] Bu konuda bkz. Klaus Kinkel, *Kernfragen deutscher Außenpolitik*, Grundsatzrede vor der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik am 12. Oktober 1995 in Berlin.

[3] "Çoklukta birlik" [*unitas multiples*] kavramının Avrupa Birliği bütünleşmesinde taşıdığı değer hakkında bkz. Claus Giering, "Vielfalt in Einheit – die Flexibilisierung der Europäischen Integration", [Petr Böhringer/Walter Jacob (Hrsg.), *Die Europäische Union. Wesen, Struktur, Dynamik*, Schuttess Polygraphischer Verlag AG, Zürich, 1997 içinde] s. 191-910.

Çok kültürlü ve çok dilli Avrupa Birliği'nin, üye ülkelerin vatandaşlarının kültürel zenginliğine yaptığı vurgu ile uyumlu olarak uyguladığı politikalar, bu birliğin çok kültürlü bir yönetim anlayışı taşıdığını göstermektedir. Avrupa Birliği, öncelikle üye ülkelerde konuşulan bütün dilleri resmi dil olarak kabul etmekte ve Avrupa Birliği'nin Konsey ve Komisyon gibi kurumlarında her üye ülke dili için tercüman istihdam etmektedir. Ayrıca ortak para birimi olan Euro'ya geçişten sonra da madeni ve kâğıt paralar üzerinde üye ülkelerin tarihinden ve mimari üslubundan seçilmiş motifler kullanılması yolu izlenmiştir. Bütün bu ve benzeri uygulamalarla üye ülke vatandaşlarının Avrupa Birliği genelinde kendi kültür ve dillerinin tanıtıldığı ve kabul gördüğü kanaatini edinmesi amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği uyguladığı kültür politikası ile üye ülkelerin vatandaşlarının birbirlerinin kültür ve tarihlerine aşinalıklarını arttırmayı ve böylelikle de çok kültürlü bir ortamda yaşamaya esas teşkil edecek hazırlığı onlara kazandırmak istemektedir.[4]

Avrupa Birliği'nin çok kültürlü bir ortama uygun bir politika uygulama görevi, sadece üye ülkelerin farklı kültür ve dilleriyle oluşturduğu bir kitle için geçerli değildir. Bir bölgesel bütünleşme hareketi olan Avrupa Birliği, üye olarak alınacak ve sınır komşuluğu olan ülkelere karşıda da çok kültürlülüğü esas alan bir politika geliştirme ve uygulama mecburiyetiyle karşı karşıyadır. Birliğe yeni katılacak 10 ülke ile üye sayısı 25'e çıkacak olan Avrupa Birliği'nin esaslı bir 'çok kültürlü birliktelik' modeli tesis etmesi gerektiği açıktır.

Avrupa Birliği'nin öncelikli genişleme coğrafyasını Doğu Avrupa teşkil etmektedir. Avrupa Birliği, bu coğrafyadaki eski Doğu Blok'u üyesi ülkelerin birliğe katılmasına yönelik olarak "Doğuya Doğru Genişleme" isimli bir politika geliştirmiştir. Avrupa Birliği'nin temelde Avrupa coğrafyasındaki insanların bir arada yaşamasını hedefleyen bir proje olduğu vurgulanmıştı. Böyle bir projenin, Avrupa'nın Batı bölümündeki bütünleşmeyi gerçekleştirip Doğu bölümündeki ülkeleri ihmal etmesi düşünülemezdi.[5] Bu nedenledir ki Avrupa Birliği'nin "Doğuya Doğru Genişleme" politikası, onun Doğu'daki *diğer yarısını* kazanma isteğinin bir tezahürü olarak algılanmalıdır.[6] "Doğuya Doğru Genişleme" politikası

---

[4] Avrupa Birliği'nin kültür politikası hakkında bkz. Verena Lehman-Spalleck, "Kulturpolitik", [Werner weidenfeld/Wolfgang Wessels (Hrsg.), *Europa von A bis Z*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2000 içinde] s. 275-278.

[5] John Fitzmaurice, "Die EG auf dem Weg ins nächste Jahrhundert", [Moritz Röttinger/Claudia Weyringer (Hrsg.), *Handbuch der europäischen Integration: Strategie-Struktur-Politik der Europäischen Union*, 2. Aufl., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1996 içinde] s. 358.

[6] "Doğu'ya Doğru Genişleme" politikasının Avrupa Birliği için önemi hakkında bkz. Michael Kreile, "Die Osterweiterung der Europäischen Union", [Werner Weidenfeld

doğrultusunda eski Doğu Blok'u ülkeleriyle çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalayan Avrupa Birliği, Avrupa'nın bu coğrafyasındaki ülkelerin vatandaşlarını birliğe katmaktaki arzusunu yeterince sergilemiş oldu. Bu arzu neticesinde karşı tarafta da bir isteklilik oluştu ve mesela Vaclav Havel Avrupa Birliği'ne üyelik arzusunu "Avrupa'ya Geri Dönüş" kelimeleri ile ifade etti.

III. Çok Kültürlü "Avrupa Evi"nin İhmal Edilmiş Sakinleri: Göçmen İşçiler

Avrupa Birliği'nin çok kültürlülük esası üzerine düzenlenmekte olan yeni "Avrupa Evi"nin başka, fakat ihmal edilmiş sakinleri vardır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde oralara göçmen işçi olarak gelmiş ve artık üçüncü nesline erişmiş olan göçmen işçiler kitlesi mevcuttur. Avrupa Birliği'nin çok kültürlü modeli, bu kitleyi de içine alan bir model olmalıdır. Avrupa ülkelerindeki göçmen işçilerin yakın zamanlara kadar karşılaştıkları muamelenin çok kültürlü bir yönetim anlayışı çerçevesi içinde bir yere oturtulamayacağı açıktır. Göçmen İşçilerin Avrupa'da evvelce karşı karşıya kaldığı oldukça kötü şartlar[7] nedeniyle Ernest Klee, onlar için "Avrupa'nın Zencileri" [*die Nigger Europas*][8] tabirini kullanmıştı. Bugün de bu kitlenin hâlâ zaman zaman eski anlayışın tortusunun tesiriyle 'yabancı' ya da 'dışarıdan gelen' anlamına gelen *Ausländer* diye nitelendirildiği bilinmektedir. Almanya, Avusturya ve Hollanda gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki Türkiye kökenli göçmen işçi kitlesinin artık 40 yılı bulmuş olan bu ülkelerdeki geçmişi dikkate alındığında bu kitlenin pek de yabancı sayılması mümkün görünmemektedir. Üstüne üstlük söz konusu kitle, özellikle Almanya örneğinde, bu ülkenin vatandaşı olmakta ve orada kalıcı olduğunu ifade etmektedir. Bütün bu göçmen işçiler kitlesi ve onların çocukları, bulundukları ülkelerde kalmak isterken Almanlar ya da Avusturyalılar onları kendi cemiyetlerine uyum konusunda 'sorunlu' addetmektedir. Göçmen işçilerin bulundukları ülkeye uyumu ile daha çok onların ilgili ülkenin toplumuyla bütünleştirilmesi kastedilmektedir. Bir göçmen kitlesinin bulunduğu Avrupa ülkesinin toplumuyla bütünleştirilmek [*enteg-*

(Hrsg.), *Europa-Handbuch*, Bundeszentrale für politische Bildung, Schriftenreihe Band 359, Bonn, 1999 içinde] s. 802-804.

[7] Mesela Avusturya'daki göçmen işçilerin karşı karşıya olduğu zor ve kötü sosyal şartlarla ilgili olarak bkz. Ernst Gehmacher, "Die Soziale Problematik der Gastarbeiter", [*Gastarbeiter in Österreich*, Herausgegeben vom Österreichischen Komitee für Sozialarbeit, München/Wien, 1972 içinde] s. 76-80.

[8] Bu kavramla ilgili ilave okumalar için bkz. Ernest Klee, *Die Nigger Europas. Zur Lage der Gastarbeiter*, Eine Dokumentation, Düsseldorf, 1971.

rasyon] istenmesinde asla bir çok kültürlülük anlayışı yoktur. Bu tutum, belli bir kültüre sahip bir topluluktan başka bir kültür topluluğuna benzemesini istemektir.[9] Charles Taylor'un tarifinden hareket ederek söylenecek olursa çok kültürlülük, bir "farklılıklar politikası"dır. Bu politika, her kültürün orijinal bir değer taşıdığına ve otoriter ya da asimile edici her tür teşebbüsün reddedilmesine vurgu yapan eşitlikçi bir söyleme sahiptir.[10]

Kurulmuş olduğu coğrafya itibarıyla farklı kültürleri ve milletleri bir arada yaşatma projesi olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği bütünleşme hareketi, bu işteki başarısı ile bölgesel bir yönetim modeli olarak 'çekim etkisi' oluşturmak istemektedir. Avrupa medeniyetinin Doğu ve diğer medeniyetlere kıyasla eşsiz bir karakterinin olduğu ve bu karakterin de onun farklı kültürlerle ilişkilere açık bir toplum olma özelliği olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurguda Avrupa medeniyetinin farklı kültürlerden zenginleştirici etkileri almaya ve özümsemeye açık bir medeniyet olduğu dile getirilmektedir. Bunun sebebi de bütün dünyayı kendi siyasi, sosyal ve kültürel manzarası ve tecrübesi ile etkilemek istemesi olarak zikredilmektedir.[11] Bütün bu ifadelere rağmen Almanya ve Avusturya gibi Avrupa Birliği üyesi ülkeler, kendi sınırları içinde yaşayan göçmen işçi kitlesinin kültürel zenginliği ile kendi toplumsal yapısı arasında henüz tam anlamıyla sağlıklı bir ilişki modeli tesis edememiştir. Bu ülkelerdeki göçmen işçilerin bazı kereler bir kültürel zenginlik unsuru olduğu vurgulansa da ağırlıklı eğilim, bu kitlenin tam olarak kendi toplumsal yapılarına uymaları talebi şeklindedir. Yukarıda izah edildiği şekliyle bu tarz bir yaklaşım, 'çok kültürlülük' esasına dayalı bir yönetim anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Almanya ve Avusturya gibi ülkelerdeki çok kültürlülük vurgusuna rağmen üçüncü ülkelerden göç ederek gelenlere karşı takınılan tavırlar, Avrupa Birliği'nin aslında kendi coğrafyası dışındaki kültürlerle ilişkilerde 'kusurlu' olduğu kanaatinin uyanmasına yol açmaktadır.

Kendi kültür coğrafyası dışındaki ülkelerin farklı kültüre sahip milletleriyle ilişkide 'sorunlu' olmak, bölgesel bir güç ya da yönetim modeli olma niyetiyle yola çıkmış bir proje için kabul edilemeyecek bir kusurdur. Bu noktada belki Avrupa Birliği'nin farklı tarihi tecrübelere müracaat etmesi faydalı olacaktır. Farklı kültürlerle sağlıklı bir ilişki, yönetim gele-

---

[9] Göçmen işçilerin bulundukların ülkelerin toplum ve kültürüne tabi olmasını hedefleyen 'bütünleştirme' [entegrasyon] politikalarının bir eleştirisi için bkz. Martin Schenk, "Was heißt hier Integration?", *Der Standard*, 15.05.1997, s. 35.

[10] Christian Joppke, *Multiculturalism and Immigration: A Comparision of the United states, Germany, and Britain*, EUI Working Paper SPS No. 95/1, European University Institute, Florence, 1995, s.1.

[11] David Mitrany, "Delusion of Regional Unity", [*Limits and Problems of European Integration* (The Conference of May 30-June 2, 1961), Stichting Grotius Seminarium, Martin Nijhoff-The Hague, 1963 içinde] s. 44.

neği ve modeli oluşturma bakımından Will Kymlika'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili olarak aktardıkları dikkat çekicidir. Kymlika, çok kültürlü bir yönetim modeli olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun *millet* sistemine gönderme yapmaktadır. Kymlika, Osmanlı İmparatorluğu'nun feth ettiği bölgelerde asla mahalli kültüre, dini inançlara ve dillere dokunmadığı, hatta hukuki uygulamalarda dahi onları serbest bıraktığı vurgusunu yapmaktadır.[12]

IV. Sonuç ve Değerlendirme

Avrupa Birliği'nin belli bir takvime göre seyreden genişleme faaliyetleri sonucunda kültürel renkliliğinin daha da artacağı kesin olduğuna göre onun bu çok kültürlü birliği yönetmede esaslı bir model geliştirme görevi ile karşı karşıya olduğu açıktır. Geliştirilecek çok kültürlü modelin başarısı, Avrupa Birliği'ne sadece geçmişinde savaşlar olan Avrupa kıtası için değil, bölgesel çatışmalar yaşanan diğer coğrafyalar için de bir inandırıcılık sağlayacaktır. Avrupa Birliği'nin çok kültürlülüğü merkeze alarak yürüttüğü politikalar büyük oranda Avrupalı milletlerin kültürel çeşitliliklerinin desteklenip korunmasını esas almaktadır. Ancak bilinmektedir ki Avrupa Birliği üyesi ülkelerde büyük bir göçmen nüfusu bulunmaktadır. Bu geniş kitlenin kültürel çeşitliliğinin Avrupa Birliği'nin 'çok kültürlü' haritası için ifade ettiği önem henüz layıkıyla tayin ve takdir edilmiştir denilemez. Bu da Avrupa Birliği'nin 'çok kültürlülük' esası üzerine kurulu bir 'yönetim modeli' geliştirmede alması gereken daha çok yol olduğunu göstermektedir.

Bölgesel ölçekli etkin bir siyasi güç ya da 'çekim etkisine' sahip bir yönetim modeli olmak için yola çıkmış olan Avrupa Birliği'nin muhatap olmak durumunda olduğu farklı kültürlerin, milletlerin sayısı giderek artmaktadır. Bu nedenle bu makalenin anahtar kavramlarından olan 'çok kültürlülük' itibarıyla söyleyecek olursak Avrupa Birliği'nin bölgesel bir 'güç' (ya da 'aktör') olma hedefi doğrultusunda sistemini geliştirmesi ve tadil etmesi gerekmektedir. Makalede işaret edildiği şekliyle Avrupa Birliği'nin yabancı kültürlere açık bir medeniyet olduğu ve onlardan belli değerleri almak konusunda istekli olduğu beyanı esas alınarak meseleye bakılacak olursa, Avrupa Birliği'nin ifa etmek durumunda olduğu iki görevin varlığından söz etmek mümkündür. Bölgesel bir siyasi aktör ya da güç

[12] Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1995 s. 156.

olma azmindeki Avrupa Birliği'nin görevlerinden birincisi, Will Kymlika tarafından farklı milletleri, kültürleri ve dinleri bir arada ve uyum içinde yaşatma modeli olarak işaret edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun *millet* sistemini inceleyip ondan dersler çıkarmaktır. Avrupa Birliği için ikinci görev, kendi sınırları içindeki göçmen nüfusu ile sağlıklı bir ilişki modeli geliştirmektir. Avrupa Birliği, bu ilişki tecrübesinden bölgesel bir 'güç' ya da 'aktör'[13] olarak *yüzleşmek* durumunda kalacağı kesin olan sınırları dışındaki milletlerle istikrarlı ilişkilerin tesisinde istifade edebilecektir.[14]

[13] Avrupa Birliği'nin bölgesel değil, 'küresel bir güç/aktör' olduğundan bahseden yazarlar mevcuttur. Küresel ölçekte bir güç olma iddiası ise Avrupa Birliği'ni farklı milletler ve kültürlerle ilişkileri yönetmede çok daha yüksek bir performans sergilemek durumunda bırakacağı kesindir. 'Küresel Bir Aktör' olarak Avrupa Birliği vurgusu için bkz. Charlotte Bretherton ve John Vogler, *The European Union as a Global Actor*, London, 1999.

[14] Bu noktada belirtmek gerekir ki günümüzde işletmecilik sahasında bile yabancı ülkelerde ticaret yapmak için ilgili ülkelerin kültürlerine aşina olunmasının oynadığı role dikkat çekilmektedir. Bu nedenle işletmecilikte yabancı ülkelerde ticaret yapacak olanlar için "kültürler arasında yönetim/idare" ismiyle bir disiplin geliştirilmiştir.